

121
LEKEITIOKO ANDRA MARIARI

BEDERATZIURENA

E. M. ta R. M. AZKUE

LEKEITIAK AITA - SEMEAK

EGINA

TA BEAR DAN BAIMENEZ ARGITARATUA

BILBAO
EDITORIAL VASCA
Banco de España, 3
1931

A.T.V
665

PARNASORAKO BIDEA

Eusebio Maria Azkuetañak idatzitako olerkiak (poesiak) daukaz liburu onek. Larogei ta zortzi dira guztitara. Itzaufe edo prologutzat Jose Manterola Donostiar euskalariak emoniko bafi batzuk dakaz. Donostian orain 50 bat urte *Cancionero Vasco*-ren izeneko iru liburutan idazle askoren euskal-idatziak argitaratu ebazan Manterolak, E. M. Azkue-renak ogeitik gora.

Liburu au lau pesetan Lekeitioko Añanegikalean (28^{an}) dago salgai.

A.T.V.
685

N. - 4122
R. - 656
LEKEITIOKO ANDRA MARIARI

BEDERATZIURENA

E. M. ta R. M. AZKUE
LEKEITIAK AITA - SEMEAK

EGINA

TA BEAR DAN BAIMENEZ ARGITARATUA

BILBAO
EDITORIAL VASCA
Banco de España, 3
1931

LEKEITIOKO ANDRA MARIAREN IRUDIA

LEKEITIOKO ANDRA MARIARI
BEDERATZIUĒENA

ITZAUĒEA

Irakurle zaitudan oĒek, uste dodanez, LekeitiaĒa bazara, beste bederatziuĒen zartxo bat ezagutu izango dozu, *Lequeitioco Ama VirgiĒa Antiguacuaren bederatziurruna* izentzat daukan bat. Neu yaio nintzan urtean yaio zan lantxo ori, 1864-gaĒenean; eta ain zuzen bĒre neuri bizia emon eustan gizona —Eusebio Maria— izan zan bederatziuĒen oĒi bizia erderaz emon eutsan idazlea. Euskeratu, Aita Uriarte Frantziskotar euskalari entzutetsuak egin eban. Biurkera au azaletaraegi zgina dalako ta lanean bertan bĒre gure egun oĒetan ain egoki eztirudian zer edo zertxo ikusten dala-ta, beste bederatziuĒen bat bear dala ganeratuaz, aĒen bai aĒen baĒi baten eske aspaldion euki dodaz neure eĒitar ta izakide sotanadun batzuk. Beste arazo batzuetan sartuta egonaĒen, aurtengo urte oni igesten iztea Andra Mariari zor dau-tsagun maitetasunaz etzan ondo etoĒiko. BederatziuĒen onetxen azken-eguneko irakurkizunean ikusi dagikezu, irakurle, inoiz baino egokiago zala lan au aurten egitea. IrakuĒiko dozuzan gaietatik zein dan lengo

liburutxo zařetik artua ta zein eztan yakin
nai badozu, zeuk, bata ta bestea begieta-
ratuaz, zeuk ondoen ikusi dagikezu.

Liburutxo bikoitz onek, beste edozein
bederatziurēnen antzera, irakurle gitxi
izango dauz. Urte bakoitzean, iraileko
Andra Mariaren egunetan, elizgizon bat
geure Basilikan, eta lau-bost etxetan nor
edo nortzukbait, eta gitxi geiago. Egun
bakoitzerako irakurkizunak banan banan
eta arduraz entzun dagizan eliztarēn batek
izan leite bein edo bein onelako zerbait esa-
tea «¿orētarako ezetezan egokiago izango
Lekeition gure Andra Mari onek beronek
egindako mirariren batzuk irakurgaitzat ar-
tu ta liburutxo onetan sartu izatea?». Mira-
riak egin dauskuzala ezin ukatu edoleite
¿baina nun dira? zein liburutan gorde eben
gure auřetikoak euren gomutāa? Bat edo
bat geure umezaroan esaten zan uri onetan.
Lentxoago Grankanton besigutan ziarduen
arantzale batzuk, uste-uste bagako ekaitz
ikaragarī batek artuta, euren buruak galdu-
tzat eukezala, Andra Mariari arēnka asi ta
bat batera, zelan ezekiela, zeruko lagun-
tasunez Getaria-auřean euren buruak ikusi
ebezan. Lenago onelako mesede asko artu
ebezala bai, zurumuřu-modura ta zertzela-
da ta zeetasun bagarik, Lekeitiar zařen go-
mutan baegozan. Baina miraridun gizon-
emakumeak noiz ta nun ta zelan ta nortzuk
izan zirāan yakiteko paperik ezeuskuen

itzi. Emengoxe seme ta elizgizon batek, Doctor Urrea eritxonak, *Memorias antiguas de Lequeitio* izendun liburu baten gure Andra Mariak beronen uri onetan egindako mesede asko eidaukaz izentauta. ¿Nun da baina liburu ori? Amerikan, Peru-aldean, emengoxe beste elizgizon gartsu ta burutsu batek 1696-gaŕen urtean argitaraturiko bigaŕen liburuan agiri da antxinako gomutagaŕi oŕen erderazko izen len aitatua. Joseph Antonio Ibañez de la Renteria zan beste elizgizon au. Beronen liburu, len aitatu ori, izena galduta eldu dat eskuetara. San Joseŕen anditasunak erakusteko eginada. Ona emen nori zuzendu eutsan: *A la emperatriz de los ángeles, madre dulcísima de los hombres, María Santísima, en su milagrosa imagen de la Antigua, aparecida en la muy noble villa de Lequeytio, del Señorío de Vizcaya.*

Lengo mirari baŕi ziuŕik eztakigulako beste gai bat artu bear izan dot bederatziurŕen onen irakurkizunak egiteko.

Iturrizak bere *Historia de Vizcaya* deritxon liburuan 274-gaŕen oŕialdean baŕi eder auxe dakar. 1718-gaŕen Irailaren 13^{an} gure auŕetikoak Andra Mariari bederatziurŕen bat egiten asi dakoŕan, ganera etorken zori txar andi batetik euren uri au gordeteko; eta gura ebena egun atantxe berean lortu eben. Bermeon eta beste nunbait eriotza ta eŕealdi ta lapuŕeta andiak eginda, gizon

matxinatu batzuk Lekeitiorantz etozan, ementxe beste ainbeste egiteko gurari sutuaz. Onantz etozala, Ereñora eldueran, iru bidar entzun eieben esaten «¿zegaitik eta zetarako dogu Lekeitiora yoatea? Gizon donga árek ezekien ez norena ez nundikoa zan itaune a; eta, ikarañen edo, bertan béra itzi eutsen beintzat euren asmo gaiztoari.

Argia inoiz ikusi bagako papertxo zar batzuetan irakurten dogunez, iru legorte anditan Andra Mariaren irudia kalerik kale erabili eben, uri ta aldaurietako gizonak ugari lagun ebazala, eta gura eben euri edeña nai beste izan eben. 1716-gañen urteko agoñilaren (agostuaren) 14^{an}, 1726-gañeko Irailaren 2^{an} eta urte bi geroagoko Urtañilaren 29-gañen egunean izan ziräan elizbira (prozesino) ónek.

Geure egunotan, 1912-gañen urfeko udamin-minean beste gertaera añigari bat yozoda emengoxe añantzale batzun artean. *San Nicolás* izendun txalupa batek agoñilaren 11^{an}, goizaldean, atunetan urten eban. Gau atantxe ekaitz andi batek tira-bira eragin eutsan ta bere zortzi gizonen artetik bost laster iruntzi ebazan itxasoak. Beste irurak Lekeitioako Andra Mariari eskini bat egin eutsen: euren artetik bizirik gelditu zedinak meza bat, guztien onerako, atarako eutsala. Patroia izan zan bizirik legoñeraturiko bakara. Iru egun ta gau oso igaro ebazan mastakurutzetu biren ganean. Papañean din-

gilizka eukan dominäari munka ta lengo eskinia bañiro ta bañiro egiten ziarduala, bapor txiki bitatik ikusi ta eriotzatic atarau eben.

Papañeko dominatxoa geure Andra Mariarena zan eta sañien egin eutsan otoitza (eñegua) Salvea. Getaria ta Donostia-bitartean ikusi eban bere burua Iragoera edo Asuntzino-goizaldean. Egun oñetan, añantzaleak itxasoraterik eztaukelako, ezaban uste inor agertuko ekionik. Au gora-bêra etentzaka ziarduan berak batean dominatxoari munka ta bestean eskari ta eskiniren bat egiten; eta orduantxe ikusi ebazan luñun-ontzitxo biak.

Yazoera añigañi au zee zee dakar ezizentzat *Arranegi* artuta, Lekeitiar idazle batek, Patroiari berari entzunda, *Euzkadi* deritxon Eñebistan, 1912-gañen urte atakoxe 426-434 oñaldetan.

Itzauñetxo au irakurten zaukadazan ori beste zerbaitek zelanbait añitu edozauz: irudi zañ onen izentzat *Lekeitioko Andra Maria* asieran ikusteak. Izen ta izate bardingun irudi zañak or ta emen, Bizkaitik urten bagarik bêre, badira. Begoñan aritzganean agertu zan ta izentzat *Begoñako Andra Maria* esan oi dautsagu. Orduñañai masusta-zugatz adar-artean urten eutsen ta *Orduñako Andra Maria zaña* (Nuestra Señora de Orduña la Antigua) auñez esan oi da euren artean. Bermeo-ganeko alda-

urian (arabalean) *Albonikako* (edo *Almin-
kako*) *Andra Maria* dauke. Ondañoakoak er-
deratiko izena dauko, gaur egunean beintzat.
Lekeition elorri adar-artean agerturiko irudi
au ¿ezetedogu bada *Lekeitioko Andra Ma-
ria*? Lenengo gizaldi askotan ezaleukan
auxe baino beste izenik. Gure egun onetan
bariz, eta gizaldi bat edo beste ienago bere
bai, *Antiguako Ama* edo *Antiguako Andra
Maria* esaten izan dautsagu. Egia da. Izen
ori, ostera, erderatik eta erdera txarretik
artua dogu. Eliza onen aurretiko ermita
zaréan ezegoan Andra Mariaren beste
irudirik auxe baino. Sei edo zazpireun urte
geroago asi ziräan erderazko de-dun Ama
Birjiniaren irudi barriak eliza onetan eta
beste askotan sartzen: Irugarén Honorio
Aita santu zala, *Nuestra Señora del Car-
men*; Santo Domingoren uréngo sartu zan
Nuestra Señora del Rosario, Florentziako
Serviten ostean *Nuestra Señora de los
Dolores*, askozaz oraintsuago *Nuestra Se-
ñora de la Paz, del Perpetuo Socorro* eta
onelantxe beste batzuk. Izen eta irudi barri
onekandik banatuteko, lengoari, zarári
Nuestra Señora la Antigua (Andra Maria
zará) esan eroaken eta onelantxe irakuñi
dagikegu nunbaiteko paper zar askotan;
baina *del Carmen, del Rosario, de los
Dolores* esanen esanaz asi ziräan gerora
Nuestra Señora DE la Antigua esaten.
Emon dagiogun geure irudi maíte, geure

ondasunik zañen oni, emon dagiogun beronek yatoriz daukan eta egokiena dabena izena: LEKEITIOKO ANDRA MARIA.

Irudi erakargarri au sarri begietan dogula, gomuta izan dagigun beronen eredua, soina gogo edo gorputz ta arima zeruratuta aingeru guztiak baino gorago ta atsegintsuago bizi dan geure Ama; eta bera bitarteko dala, bizi garään negar-ibar onetatik zorioneko goierri atara alik zuzenen, noizbait, guztiok, garäänok, eldu gaitezala.

Lekeition 1931-garren urtean.

R. M. AZKUE.

Kurutze Santuaren... c. a.

GARBAKETA LABURRA (1)

Meza-aurrean elizgizon guztiak eta gure Jauna biotzean artzera goazanean kristinau gareanok egiten doguna egin gura dogu, ama maite Maria, zeugaz esan-entzunean asi-orduko: geure uts egite ta oben ta pekatuak autortu eta euren damutasun sakon-sakon bat biotzean dogula, zeure bitartez Jaungoiko altsu baizen erukioari parka eskatu. *Misereatur nostri omnipotens Deus* ganeratuko dogu Eliza Amaren itzakaz, eruki izan bekigu Yaungoiko guztiz altsua, *et dimissis peccatis nostris perducat nos ad vitam æternam*, eta gure pekatuak parkatuta betiko bizitzaratu gagizala. Amen.

EGUN GUZTIETARAKO OTOITZA

Biotz-biotzetik maite zauguzan Andra Maria geure Ama: gure ta zure uri urtetsu onetan gauzarik antxinakoena zeure irudi eder auxe dogu. Beronen aurrean auzpaz-

(1) Bederatziurera, aurretik errosarioa esanda, egiten danean, garbaketa edo *acto de contricion* au irakufi baga itzi leite.

turik, bosteun urte onetan San Vicente Ferreren irakatsi bat aintzat artuta, iluntzean-iluntzean Errosario gurena esateko oitura edera sustraitua dago Lekeitiaren artean. ¡Amaika mesede artu izan dabez zure eskutik gure auretikook, oitura zar eder au lagungari dala! Arantzaleak ekatx-egunetan, legorte ta euriteetan solo ta ortu-yau-beak, eta batzuk eta besteak arerioaren zirikaldietan eta bizitza labur onetatik betiko oretara yoatorduan! Entzun, Ama, orainarte legez aurerantzean bere, entzun egizuz gure eskariak, burua egiazko siniste ta itxaropenez eta biotza maitetasun zintzoz beterik, Yaungoikoagaz batera emen ta eriotza-osteko zoritegi oretan, zeu bitarteko zauguzala, bizi izan gaitezana. Amen

LENENGO EGUNERAKO IRAKURKIZUNA

Antzelari edo artista batek norbaiten irudia egieran, irudiak eta ereduak (modeluak alkarren antza eukitea naien izaten dau yaubeak. ¿Lekeitioko Andra Mariak zeruko Andra Mariaren antzik etedauko? Bata ta bestea ondo aztertuezkero baietz esan dakikegu: alkarren antzekoak diräala. ¿Bainazetan? Gure irudi au nun sortua dan ezta-kigu, noizkoa dan bere ez, nok egiña dan gitxiago. Irudi onen ereduä, zeruko Andra Maria, ezta-kigu nun yaio zan. Askok Jeru-

salenen yaio zala uste dabe, beste batzuk bañiz Belenen sortu etezan, Nazareten agertu etezan; eta badira Galileako Séphoris deritxon uritxoan lenengoz argia ikusi ebala uste dabena**k** bére. Gure irudi au zein urtetakoa dan ezpadakigu, bere eredu Andra Maria gitxi bat gora-béra zein urtetan yaio zan uste izana**re**n, bañi au paperik za**re**netan bére ezto**g**u irakurten.

Askok uste dabere**z** bere seme Jesus baino amabost bat urte za**ra**go zala egitzat artu dagike. Gurasonortzuk izanebaza**n** bai: Yoa**kin** eta Ana izan ebazana bada**k**igu; baiña ezagukizun auxe bére ezta Ebanjelioetan agiri. Eliza Amak Andra Mariarentzat artuta dauko liburu santuetan irakurten dogun arako *Electa ut Sol*=eguzkia légez autatua. Eta bene-benetan Andra María gure Ama, eguzkia egunero légez, berea baiño beste argitasun bagarik agertu zan gizonen artean.

Ona emen, bada, zeruko Andra María eta bere irudi Lekeitioko Andra María zelanbait alka**re**n antzekoak doguzala nun dakuskun.

* * *

Orain gure Ama maite oni, Irutasun doatsuak atsegin ain andira goratu izan dabelako, geure biotzeko pozik samu**re**na erakutsi dagiogun, zelanbait iru bidar geu beraganatuaz. Agur, Aita Yaungoikoaren

Alaba Maria: semea yaio baiño lenago dontzela guztiz garbi ta txukun zintzazan oreek gure alde otoitz egiozu. *Agur, Maria...—Gloria.*

Agur, Seme Yaungoikoaren Ama Maria: beronen yaiokeran dontzela guztiz garbi ta txukun zintzazan oreek berariz gure estualdian lagun egiguzu. *Agur, María...—Gloria.*

Agur, Gogo Gurenaren (Espiritu Santuaren) Emazte Maria: zeure Semea yaio ta gero dontzela guztiz garbi ta txukun zintzazan ori, bizi garään arte guztian eta batez bére geure iltamuan (agonian) bitarteko alegintsu izan zakiguz. *Agur, María...—Gloria.*

Emen bakoitzak bederatziuren onen bidez lortu gura daben ondasuna eskatu dagike.

AZKEN-OTOITZA

Gure ama maite Maria: bakoitzak lentxogo ta isilean egin dautsugun eskariaren gainera, guztiok beste zerbaiten eske gaukazuz orain. Odolez edo beintzat egotez lekeitiar garäänok eztagigula bein bére aztu norako sortuak izan garään; eta gure etorkizuna ortxe zeure bizitoki oretantxe daukagula eta emen batu al dagiguzan ondasunak, arimaa eurokandik gorago ezpadarabilgu, betiko zoritxañeko egingo gabezala. Zeu eta zeure seme Jesus eta zeure senar San Jose, luñeko

ondasunak gitxitzat artuta, Aita zerukoaren naia beteten bizi zintzazenez, geuk bére oñelantxe bizi bear ta bizi gura dogu. ¡Nok leukean, Ama, Elizan daukagun legetxez, nok leukean zure irudi miraritsu ta maitagañi au kuadrutxo baten biéginda, oge ondoan esegita, geure azken-begirakunea zeuretzat izan daitean; eta gero zeuk, Ama, txeratsu ta samur begiratuaz, zoritegi eder oñetantxe betiko artu gaizuzan. Amen.

V. Nativitas est hodie sanctæ Mariæ Virginis.

R. Cujus vita inclita cunctas illustrat Ecclesias.

OREMUS

Famulis tuis, quæsumus, Domine, cœlestis gratiæ munus impertire; ut quibus beatæ Virginis partus exstitit salutis exordium, Nativitatis ejus votiva sollemnitas pacis tribuat incrementum. Per Christum Dominum nostrum.

BIGAREN EGUNERAKO IRAKURKIZUNA

Eguzkiaren yaiotzea ta zeruko Mariarena eta bere irudi gure arteko onen asierea alkañen antzekoak doguzala ikusi genduan atzoko irakurkizunean. Yaio ta geroko

egikizunetan eredu-irudiok alkarén antza dauke, eguzkiak euronik ez. Eguzkia goizean goizean agertzen asten daneko, toki askotan txoriak ondo-etoña emoten dautse, lorak euren kukuluak zabaldu oi dabez eta gizonak, lana benetan maite dabena beintzat, laster zerbait egiteko igitu oi dira. Jesus yaio zanean bére kantu edeñak, txorien txioketak baiño zoliagoak ots egin eben bere seaska (kuma)-ondoan eta artzainak, aingeruen iragariz, martopilak eskuetan ebezala, beragana yo eben. Maria yaio zanean bariz eztakigu ez luñeko gizonak ez zeruko aingeruk pozik erakutsi ete-etsan ala ez. Baietz uste izatekoa da, baiña itz bakar bakartxo bat eztakusku Ebangelioetan. Iru urte ebazala bere amak jaunari eskini ta Yerusalengo Elizetxean baruko ume sartu ebalakoa nonbait irakurri ta aintzat artu dagikegu; baina Ebangelioak isil isil daukaguz. Bardin yazo da bere irudi Lekeitioko Andra Mariagaz. Compostelara Europako alde askotatik etozan bideztiak (peregrinuak) gure uri onetan zear igarro oi ziräanetan, beronen orduko ermita zartxoan berau ikusi ta beroni laguntasuna eskatzeko oitura gozoa eukela, bai, nonbait irakurten da; baina Historia sustraitsuak eztirauskue ezer.

Dakuskunez, onetantxe bére, andra Maria biak—eredua ta irudia, zerukoa ta luñekoa—antzekoak doguz. Bêko onen ondoan

batuta gagozan guztiok noizbait goikoaren inguruan batzeko zoria izan dagigula.

Orain gure Ama maite oni... eta abar.
(Ikusi 12 garren orialdea).

IRUGARREN EGUNA

Lekeitiaren Andra Mariaren eredu-irudiak, zeruko ta lurko onek, alkañen antza yaiotzan ta yaio ezkeroko egite ezagutzaketan badaukela ikusi dogu bederatziurten onetako lenengo egun bietan. ¿Arpegian alkañen antzik etedauke? Lourdesen lengo gizaldian agertu zanetan eta orain urte gitxi dala Portugalgo Fatima deritxon basauriko agealdietan eta geure egunokaz Euskalerian norbaitzuri bere arpegi edera erakutsi dautsenetan, Andra Maria bizi bizirik ikusi ebenak eta dabenak itaune ori (eredu-irudiak alkañen antzik etedauken) erantzun dagikioe.

Bizirik ikusi eztogunok beste zerbaitera yo bearako dogu onetarako. Gure egun onetan Euskaleritik urungo alde baten mirari utsez bizi dan emakume on on on batek, astean-astean ikusi oi dau gure Yesus maitearen arpegia: batzuetan ume zanekoa, beste batzuetan zerura igon ebaneko atsegintsua, geien geienetan il-aurreko arpegi lañi odolez betea. Bein baino sariago erakutsi dautsez or ta emen antzelariak (artis-

tak) egindako Jesusen izantzak (eretratuak) eta geien geienakaitik Jesusen arpegiaren ezetariko antzik eztaukela esan oi dau. Limpiaskoa dala diño zelanbaiteko anzdu-na. ¿Andra Mariaren arpegiagaitik ezer esan etedabe ikusi dabena?

Liburu santuen arteko baten emakume bategaitik idatziriko itz onek irakuri oi doguz: *nigra sum sed formosa* = baltza naiz baina edera. Emakume au Elizearen lenengo gizaldietako idazle ta yakintsu geien-geienak Ama Birjiñearen simbolutzat (ezau-garitzat) artu eben. Eta orduko antzelari (artista) guztiak baltzez agertu euskuen Andra Mariaren irudia. Baltza da Polonia guztitik ikustera doazan Chentochowska deritxon uriko Mari-irudia, baltza Alemaniako Kolonian *Gnaden Kapelle* deritxon altarakoa, baltza Einsiedelgoa, baltzak European orain mila urte baino lenago sorturiko irudi Mariarenak eta baltza zan Lekeitio Andra Maria, eliza au andiagotu ta ederagotu ta Basilika biurtua izanarte. Orduantxe ondo-bearean ta uste onean bai, baiña zori txarean, Elizäaren oitura zaren bari ezekian norbaiten aginduz, arpegia zelanbait zuritu eutsen.

¿Aurerantzean onelan ikusiko etedabe gure ondorengoak? ala Eliza amaren tradizino begiragarriak aintzat artuaz lengoratu-ko etedauskue?

Zelanbait orain erantzun al dagiogu le-

nengotako itauneari. ¿Gure Andra Mariaren eredu-irudiak alkarén antzik etedauke? Testamentu zárezko simboluak eta eloríganean agertu ekigun irudi maitagarí onek bai ta andia. Ereduaren (modeluaren) beraren arpegia zelangoa dan, il ta gero len bai len geure begiz yakin dagigula.

Orain gure Ama maite oni... e. a.
(Ikusi 12 garén oríaldea).

LAUGARÉN EGUNA

¿Zelan azaldu eteledi bigarén egunean iragaitzean aitaturiko banatasun au: Jesusen yaiotzea zertzelada ta guzti Ebangelioan irakurten dogula, Mariarena isiltasun otz baten inguratuta egotea? Jesus yaio ta batera aingeruak, artzainak eta iru éregeak beragana doaz. Geroago Herodesek eran edo il gura ebalako, gurasoak Egiptora daroe. Maria yaiotakoan hariz bere seaska inguruan, guk dakigula beintzat, inor ezta agiri. Seinzaroa nun ta zelan igaro eban eztakigu. ¿Zelan azaldu goi-be andi au? Liburu santuak ikertu ta aztertzeke arazoan euren astirik andi ta geienak emon dabezan yakitunak ago batez dirauskue Andra Maria izan zala irugarén Ebangelari San Lukasi Jesus bere semearen yaiotzako ta yaio-ondoko barí eder órek emon eutsazana. Eta bere yaiotzako baririk ez tarakusku San

Lukasek battxo bére. Ebangelari zintzo onek bañi oñek bein ta biriz ta geiagotan Mariarieskatu izan eutsazala ezta gaitz sin-estea. Eta Mariagandik ezaban onetan ezer lortu. Mariagaitik letañiaren azken-aldean Santu guztien Eregiña dala egunero esan oi dogu. Onbide edo birtute guztien eredua dogula egiaz ganeratu ginaike. Bere ontasun guztien artean agiriena apaltasuna izan zan. Jaugoikoaren Ama apal apal bizi zala yakinda ¿ezetegara gu lotsatuko geure buruak nun ta noiznai agertu gurarik bizi izaten?

Nazareten gaur bére an dago berak egunero bear izaten eban iturria. ¿Zein Nazaretañek uste al izan leukean, euren artean batean txiriak batzen, bestean bere umetxoaren batzaldiak erekaratuten ikusten eben arako emakume gazte axe, bera, Jaungoikoak aingerurik gorengoan eregiñatzat eta bere Ama izateko begiz yo ta autatu ebala?

Ama ta eredu dogun Andra Maria onegandik apal-apal izaten ikasi dagigun.

Orain gure Ama maite oni... e. a.
(Ikusi 12 gañen orialdea).

B O S K A Ñ E N E G U N A

Atzoko irakurkizunean ikusi genduan ez, Maria bera izan zan Ebangelari bati Jesusen yaiotza-aure ta aldi ta osteko bañi edeñak

emon eutsazana. Entzule bat edo bati izan leite orain onako zerbait bururatutea. Mariak, apala (umildea) zalako, ezeban bere bañirik emon gura izan; semearenak bañiz, maite-maite ebalako, ugari emon eutsazan bañi batzaileari. Amak semeagaitik egin ebana ¿zegaitik ezeteeban semeak amagaitik egin gura izan?

Liburu santuen azaltzaileak uste dabenez, basamortuan bakañ bakañik beñogei egun ta gautan egoala yazo ekiozan bañi izugariak, Jesusek berak San Mateo Ebanjelariari emon izango eutsazan. ¿Amaren yaiotzako bañiak zegaitik ez? Onezaz ganera Jesusen azken-ikasla izan zan Paulok beste edozein apostoluk baizen ondo edo obeto ta sakonagorik ekizan Erlijinoe bañiaren sinisgai ta zeetasun guztiak. San Paulok, bizi zala apuñen baten zeruratua izan zan -yakitun andi ta Jesusen maitalari sutsu onek seireun bat bidar aitatu eban Jesusen izen santua bere ikaslai egindako ezkutitz andi edo epistoletan. Mariaren izen agurgaria bañiz bein bére ez. ¿Nundikoa etedogu banatasun au? Ona emen gauza zail ta gaitz onen azalgaritzat Elizako yakitun batzuk erakutsi dauskuen eritxia. Jesus zeruratu ta bateratsu, amar egun geroago, asi zirään bere ikaslak erlijino bañia irakatsi ta zabalдутen. Judeañak ez beste gizon guztiak, lurbira osoan zabalдута bizi zirään gizon nai emakumeak, idolatria deritxon

guzurézko erlijinodunak ziräan. Jaungoikotzat, ez bakarrik gizonak, baita emakume batzuk bére aintzat artuta eukezan: Ceres, Venus, Diana, Juno... ta beste batzuk.

Andra Mariaren anditasunak ezagun izan balebez, ezbaitzaka ta ziur-ziur uste izan dagike orduko idolatrak Andra Maria Jaungoikotzat artu ta gurtu ta yauretsiko ebela. Eta onegaitik lau edo bosteun urtetan Mariaren bañi gitxi zabaldu zan gizonen artean.

Gerora bai, gure uri zartxo onetan légez, edonun dago Mariaren izena zabaldurik eta ezin kontau ala eliza ta ermitatan agiri da bere irudia. Eskeñak dagioguzan Yau-nari bere amaren anditasuna zabaldua dagoan egunotan bizi izateko zoria emon dauskulako.

Orain gure Ama maite oni... e. a.
(Ikusi 12 garén orialdea).

SEIGARÉN EGUNA

Lengo egunetan irakuñiriko berezitasunen ganera beste bat eliza onetantxe dakusku erneta. Yaunak gure artean daukan etxe edo (obeto esateko) yauretxe au baino lenagokoa zan Andra Mariak eukan ermitatxo. Gitxienez iru edo laureun bat urte zañago zan au. Eliza onek zaindaritzat Andra Maria dauko, baina beste izen bategaz; zaindari edo arduradun eztoqu Andra

Maria zaía edo antxinakoa, Iragoera edo Asuntzinokoa baiño. ¿Zetatik etedatorí bikoiztasun au? Elizäa egin ebenean, ermita zaía luíreratu edo beintzat betiko zaíratu balebe, orduan angoxe Andra Maria zaía Eliza onen erdi-erdiko tronuan ezaíko eben. Baina emen, dirudianez, Euskaleríko beste uri batzuetan egin dabena yazo zan. Oía or Bizkaitik urten baga Andra Maria-ren irudi zardun lau uri: Orduña, Bermeo, Ondaíoa ta Durango. Euretako eliza nagoiak, gure onen antzera, amalau edo amaboskaíren gizaldian eregi ebezanean, euren Andra Maria zaía lengo elizatxoetan itxi eben: Orduñan ta Ondaíoan, uria baino goragoko mendian; Durangon, Uribarí deritxon aldaurian; Bermeon, Albonika izena daben tontortxoan. Eta ain zuzen bére Bizkaiko lau uri oírek Elizako zaindari edo patronatzat geurea dauke: Iragoerako edo Asuntzinoko Andra Maria. Uri oíetan egin ebena yazo izango zan aldi baten Lekeition bére: Eliza andia zabaldua gero, ermita zaía, geure Andra Maria baíuan ebala, zutunik edo osorik euki.

Onezaz ganera Eliza amaren oitura ar bat gomuta izan dagigun. Len aitaturiko gizaldietan, erdaleríetan bére eliza guztiak edo beintzat geien geienak Iragoerako Andra Mariari (Asuntzinokoari) eskiniak izaten ekiozan. Euskalerían, len aitaturiko urien ganera, or daukaguz Napaíoa ta Ara-

ban katedralak, Iruñakoa ta Gazteizkoa; Donostian eliza zařena, Tolosan pařokia bakařa, Zarautzen, Gernikan, Mundakan eta beste uri ta uritxo asko ta askotan. Bilboko elizarik andiena ta zařena Compostelara ebilzan peregrinuen izenean eginikoa da. Len ezeuken an Begoñakoa baino besterik eta berak Andra Maria Iragoerakoa dauko zaindaritzat.

Irakurkizun au amaitu-orduko gomutaratu dagigun zertxobait. Andra Maria, guk onelako nai alako izena emoten dauřsagula eta bere ezaugařitzat irudi nai zar zar nai egin baři bat dakarskuela, Andra Maria bera beti da bat. Bere semeok adimen labuřekoak garäalako, ontzat artuta dauko berak guk bere izenari izengaintzat batean eřosariokoa, bestean doloretakoa, bestean besteren bat emotea. Ama dogu, maite maite gauz, txeratsu entzun oi dauskuz gure itz-mitz zelan-alangoak; eta egitzat euki leike poz pozik dakusala, uri onetan Elizako zaindari bere Iragoera miraritsuan izanařen, udako bederatziuřentxo baten izan ezik, Lekeitiaräk bere irudi oni begiratu bėre eztautsela egiten, geure txera guztia, geure etsigitasuna ta dxita eta zale ta maitetasun osoa bere irudi zar Elizea baiño zařago dan ořetantxe daukagulako.

* * *

Orain gure Ama maite oni... e. a.
(Ikusi 12 gařen ořialdea).

ZAZPIGAÑEN EGUNA

Azken iru egun onetako irakurkizunetan, azaltxotik baino ezpada bére, Andra Mariaren bitartekotasuna aztertuko dogu: nundikoa, zetarakoa ta noraginokoa dan ikusteko. Andra Mariak bere bitartekotasuna nundikoa daben ¿nok eztaki? Yaungoikoaren Ama izatetik datorkio duintasun andia au. Berau obeto ulertu al izateko, aztertu dagigun aurretik San Agustin andiaren esakera eder bat. Yaunaren erukia, bera lakoxe andia, sustraiz azaldu nairik, itz ederdun esakera auxe idatzi eban Hiponako gotzain yakitunak: *Deus patiens quia æternus* — Jaungoikoa betikoa dalako da eroakoña. Auxe zan itz ónen bidez esan gura ebana: Jaungoikoak dabenari dabena emoteko, gaiztoai zor ñaken zigoñadäa ararazoteko, ezabela orain estutu bear, orotarako asti andia gero daukala-ta: gero, betiraunean, eternidadean. San Agustinen esakera mamintsu au ¿zazaletezan zeatzago izango, *æternus*-en ordez *filius* = semea ipini baleu? *Deus patiens quia filius* = Yaungoikoa, seme dalako, da eroakoña, pazientzia andiduna. *Æternus* edo betikoa zan Yauna Noeren egunetan; eta au gora-bêra gizadi osoa uiol andi baten uretan irato eban. Betikoa zan Abrahamen egunetan, gizonen gaiztakeria andiakaitik Bosterieta edo Pentapolis zeritxon bost uriren

mortxaka bat osorik, etxe ta gizon, uri ta éri, ére ta kiskaldu ebazanean. Ai orduan Yaungoikoa gizon duta egon balitz eta orduko gizonen orde ez bere ama éruki-eske ureratu balitzakio, ez Noe asiko zan Kutxa edo Arka andia egiten, ez Abrahamen loba Lothek aurkituko ebazan bere burua ta emazte ta alabena Sodomatik urten beaéko. Kristoren onantzeko ogei mende edo gizaldietan ¿ezetedabe gizonak lenago baizen gaiztakeri andirik egin? Neron agintariaren egunetan, Frantziako Itzulketa edo Éreboluzino-aldian—eta beste eun gaiztakeri aztutzat itzi ta—ona emen geure egunokaz Rusian elizak éreten, asteak aldatu ta yai-egun guztiak kentzen, aberatsak ez diru ez etxe ez lur bagarik izten; umeak miloika, gurasoak bizi dabezala, ume zurtz egin eta alkaeren ganean patariak légez daukezala Jaungoikoaren izen santua biraoz madarikatuten, ez gorputz ez arimako garbitasun baga bizi eragiten dautsela. ¿Noiz ikusi zan ez Noe ez Abrahamen gizaldietan onelako gaiztakeri ikaragaririk? ¿Zegaitik ezetedauz Jaungoikoak Rusia zori bagako óren agintariak ére ta austu? ¡A! gizonak eta gizadiak orduan ezeukena dauke orain: Yaungoikoa bera, geure aragidun eginik, bere al izatea Ama baten eskuetan daukala. *Deus patiens quia Filius* egiaz esan dagikegu: orain, ama érukior baten semea dalako Jaungoikoa eroakor dogula.

Esker andiak zor dautsaguz Egileari, geure arimak, antxinako gizonenak légez, Ama bagako arima zurtzak eztoguzalako. Ízan gaitez an auferantzean Ama maitagarí onegaz, etse askotan ume batzuk eurenagaz izaten diräan légez, Ama zúlo: egunero beronegana etorí ta eskaritxoren bat edo gurariren bat edo txerazko berbatxoren batzuk, beronen belaríetan ots eragitekoak, mînean artu dagiguzan.

* * *

Orain gure Ama maite oni... e. a.
(Ikusi 12 gaíen oríaldea).

ZORTZIGAREN EGUNA

Guraso batek, seme alabaren bat edo besteri ilten lagun eginda gero, sakonen gorde eta luzaroen gomuta izaten dabezan euren berbak, iltamuan edo eriotza-auferxoan esanikoak izaten dira. Mariak, Jerusalem-goitiko murutxoan kurtze baten yosita, bere seme gara-erdikoa ilten ekusan bitartean, saríen itz ónetxek entzun eutsazan=*Aita, parkatu oréi, zetan diarduen eztakie ta* (1). Zazpi izan ziräan Yesusek kurutzean egoala esaniko berbaldi laburak. Beste seirak bein bakarík esan ebazan, lenengo berbalditxo au baríz sarí ta luzarozuzendu eutsan bere Aitari.

(1) *Luc* XXII-24.

Yesus orduan Aita Yaungoikoaren eta munduaren artean zana, dogu orain Maria Yesusen eta geure artean: bitarteko dogu. Eta okeñeria, nai uts, nai akatzen bat bere semealaben artean badakus, laster, batez bére eurok beragana laguntasun-bila yoanezkerro, laster egingo dautso bere seme Yesusi euren alde parka-eskabideren bat. Eta Jesussek kurutzean Aitari ain sañi egindako eskari edeña Mañiak buruz ikasita, askotan egin izango dautso geure alde Jesusi, *Seme esanaz, Seme, parkatu oñei, zetan diarduen eztakie-ta.*

Mariaren izakeräa ondoen ezagutarazteko maisurik andiena edo andienetariko bat San Bernardo izan da. «Niretzat, dino berak, niretzat gauzarik pozgarïena Andra Mariaren ezaugarïtzako sermoren bat egitea da, baiña arazorik ikaragarïena bére auxe dot» (1).

Geuk bére, San Bernardoren arazoa bageuko, Mariaren anditasunak eñari irakatsi bear izanezkerro, larïtasun ori izango geuke; baina bakartasuntxoan, nai elizan dala nai dala geure etseko zokondoren baten, arpegiz arpegi beragaz diardugunean, burutasun yakintsu ta esakera polito arkoladurik eztogu bear, geure Ama maitearen aleginak irabazteko. Letainiaren azkenaldean Eregina-erara itz egiten dautsagu: *Ainge-*

(1) *Sermo 1 de Assumptione.*

ruen Éregina, apostoluen Éregina... eta santu guztien Éregina dinogula. Éregina baino ezpagendu, geuk bére orduan, San Bernardok légez, arazorik bildurgaríena Mariagaz autuan astea dogula esan al izango geuke; baina Éregina baino agiriagorik eta ezagunagorik Ama dogu eta seme batek bidezkoa ta oiturazkoa dau, here eskaritxoak egitera, barukotasunik samurénaz amagana yotea. Gure eskabidea zenbat samurágo, gure eskaria ainbat aintzat artuago izango da gure Andra Mariaren biotzean.

* * *

Orain gure Ama maite oni... e. a.
(Ikusi 12 garén oríaldea).

BEDERATZIGARÉN EGUNA

Oraintxe mila ta bosteun urte egin eginak, Kristinautasuna 431-garénéan egoala, Andra Maria luzarotxo bizi izaniko Efeso deritxon urian gertaera andi pozgarí bat yazo zan. Eliza Amak Andra Maria Jaungoikoaren Ama dala sinisgaitzat Kristo zeruratu zanetik irakatsita eukan. Boskarén mendearen (gizaldiaren) asieran Konstantinopolisko patriarka bat, Nestorio, sinisgai eder au agiri-agirian ukatuten asi zan. Beste aitalen edo patriarka batek, Alejandriako Kirilo yakintsuak, aleginik asko egin eban Nestorio buru-gogora sinispide

onera ekarteko. Bere aleginak alpeñekoak ebazala ikusita, gotzain ta aitalen edo obispu ta patriarka guztien Buruari, Aita Santuari, bañi txar au yakin eragin eutsan: eta Efeson Eliz-batzar andi bat egitea erabagi eben. Bereun bat gotzain Bagilaren 22^{an} batu ziräan; euren artean aita santuak bidaliriko bi ta abade bat.

Konstantinopolisko agintari Teodosio bigarrena Nestoriok beraganduta eukan eta Batzar aren aurka garatz ta min-min egin da zerbait agindu eban. Yaungoikoaren gauzetan sarbiderik ezeukalako, ari yaramon baga, goizeko zazpirak inguruan Andra Mariaren izeneko elizan alkartuta egozan batzarkide guztiak. Batzar-bitartean Teodosiok atarakoxe bidaliriko kapitän bat, gudari asko beragaz eroazala, elizan sartu ta obispu guztiai kaleratuteko agindua emon eutsen. Agintariaren larkeria oni bear eban areräa egin eutsen Kirilok eta bere inguruko elizgizon adoretuak. Gure ezaguerara etxaku eldu euren erantzumena; baina Eliza Amaren seinzaroan San Pedrok Jesusen arerioai esandako itz ónek gudari áren belárietan ots egin ebela uste izan daite: *Obedire oportet Deo magis quam hominibus* = beinago da gizonen esana baino Jaungoikoarena egitea (1). Gudari arekaz batera etzan inor

(1) *Act. V-29.*

kaleratu. Gauda ganean ebela amaitu eben euren Batzar andi edera. Uritarak, orduko, erabagien bari yakiteko gurari ta espe ta gutar andiz kaleak betean egozan. Elizako ateak zabaldua, Nestorioren eritxi zorigaitzokoa gaitzetsia ta lurperatua izan zala yakin ebenean zuzi biztuak eskuetan eta begi ta biotzetan poza ta atsegina ganezka ebezala, oiuka ta kantuz asi ziraan: eta, dirudianez, gau atantxe lenengoz ots egin eban Agur Mariaren bigaren atalak: *Maria doatsua, Jaungoikoaren Ama, otoitz egizu gu pekatari gaixoon alde*. Ordurarte lege ordutik aurrea bere Andra Mariaren bitartekotasuna noraginokoa dan Eliza Amak darakusku. Eztauko mugarik, neurtu-ezina da. Siniste pozgari au eztagigun geure lari-orduetan aztu ta emen santu asko lege eta Jesukristo ta bere Amaren antzera ezune ta estutasun-arte an sari izatekoak bagara bere, geure Ama laztana bitarteko dogula, betiko atsegin-arte an bizi izateko zoria izango dogu.

* * *

Orain gure Ama maite oni... e. a.
(Ikusi 12 garren orialdea).

LEKEITIOKO ANDRA MARIARI

I

Len, aspaldi luzean,
Birjina Maria
Lekeitiora etofi zan
yagoten eña.
Lekeitio da buru
bost eleizatena,
Birjina Antiguakoak (1)
zainduten dabena.

*Salve Jaungoikoaren
Ama orban bakoa
Lekeitioko izar
Antiguakoa (1).*

II

¡Maria! zeure izena
lakorik eztago,
ezti guztiak baiño
da askoz gozoago:
munduko pozgafia,
zeruko enkantua,
gatxetati estalduten
gaituzan mantua.

Salve... e. a.

III

Sortua izan zintzazan
Semea lez garbi,
graziak beti zeugan
egin eban argi.
Denporak baiño lendi
zintzazan ¡Maria!
inoiz orbanduko etzan
Adanen azia.

Salve... e. a.

IV

Zeugaz batera poza
mundura agertu zan;
bada zeugaz argia

ta osasuna etozan:
arteko gizaldiak
asefe zirään
zeinetan mundurako
yaioko zintzazan.

Salve... e. a.

V

Goizaldetako izañak
eguzkia ur dakus;
zeuk bére ufean zeukan
zeure seme Jesus.
Zu zintzazan izaña,
Jesus eguzkia,
mundura zabalduen
etofena argia.

Salve... e. a.

VI

Suge deungäak eukan
armata burua
erbestetu zaneti
zeruti mundua.
Zuk, baiña, apurtu zendun
ain buru armatua
zapaldurik pistia
madarikatua.

Salve... e. a.

VII

Uferatuteaßen
mundura zerua
Jaunak egin zenduzan
Andra ta Aingerua:
Andra sendo bakaña
munduko lanetan,
gañezko Serafina
Jaungoikoa ametan.

Salve... e. a.

(1) Ikusi itzaufean..

VIII

Txaña nastauta onagaz
pekaturik ona,
dabil zirikatuten
munduan gizona.

Ezer ezkarään lez
goituteko guda au,
eskatu Mariari
ta indaía emongo dau.

Salve... e. a.

IX

Bide ziuñeneti
zu zara zuba
zerura igaroteko
¡Birjina Maria!
zu biotz biotzeti
maite zaituzanak
eztituz neketsuak
igaroko azkanak.

Salve..., e. a.

LEKEITION E. M. A.^k 1864-garen urtean.

(Beste Batzuk)

The image shows a handwritten musical score for a piece titled "(Beste Batzuk)". The score is written in 3/4 time and B-flat major. It consists of six systems, each with a vocal line and a piano accompaniment. The lyrics are written below the vocal lines.

a e . . .

. . . lor. i zu. ri a

. . . dar an. te. an zen. re. a

do - gu, Ma - ri - a.

(Lenengoak)

ze - ta - ra za.

toz or - en txe - ra - tsu en - e - gan -

- a?

Ze-ta, ra

zu, e. der o. . ri - ?

(Bigafenak)

di . . . no. dan. e.

an zuk da ran. tru. zu: jai, laz. tan.

The first system consists of a vocal line on a single staff and a piano accompaniment on two staves. The vocal line begins with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The lyrics are written below the notes. The piano accompaniment starts with a bass clef and a key signature of one flat. The music is written in a simple, folk-like style with some slurs and phrasing marks.

(Guztako)

- a! bi. otz on bi. la na. tor

The second system continues the piece. It features a vocal line and a piano accompaniment. The vocal line has a treble clef and a key signature of one flat. The lyrics are written below the notes. The piano accompaniment has two staves, with a bass clef and a key signature of one flat. There are changes in time signature from 3/4 to 2/4 and back to 3/4. The music includes various rhythmic values and phrasing.

ni - >>

rit

The third system concludes the piece. It features a vocal line and a piano accompaniment. The vocal line has a treble clef and a key signature of one flat. The lyrics are written below the notes. The piano accompaniment has two staves, with a bass clef and a key signature of one flat. There are changes in time signature from 3/4 to 2/4 and back to 3/4. The music includes various rhythmic values and phrasing. The system ends with a key signature change to two sharps (F# and C#).

Meno mosso

(Batek)

zu . re ma:

gal a, . . .

Le kei . . .

Handwritten musical score for the first system. The top staff is a vocal line in treble clef with a key signature of three sharps (F#, C#, G#) and a 3/4 time signature. The lyrics are "ti - ar ... oh". The bottom two staves are a piano accompaniment in treble and bass clefs, with the same key signature and time signature. The piano part includes chords and melodic lines.

Handwritten musical score for the second system. The top staff is a vocal line in treble clef with a key signature of three sharps (F#, C#, G#) and a 3/4 time signature. The lyrics are "a - ba ... ro". The bottom two staves are a piano accompaniment in treble and bass clefs, with the same key signature and time signature. The piano part includes chords and melodic lines.

Handwritten musical score for the third system. The top staff is a vocal line in treble clef with a key signature of three sharps (F#, C#, G#) and a 3/4 time signature. The lyrics are "be - ti - san - do - gu.". The bottom two staves are a piano accompaniment in treble and bass clefs, with the same key signature and time signature. The piano part includes chords and melodic lines.

Guk e. gin. al. . . a

The first system of the handwritten musical score consists of two staves. The upper staff is a vocal line in G major, starting with a whole rest followed by a series of eighth and quarter notes. The lower staff is a piano accompaniment, with the right hand playing chords and the left hand playing a simple bass line. The lyrics 'Guk e. gin. al. . . a' are written below the vocal staff.

uts ta gaitz air-oh gu. . .

The second system continues the musical piece. The vocal line features a melodic phrase with a slur. The piano accompaniment includes a triplet of eighth notes in the right hand and a quarter note in the left hand. The lyrics 'uts ta gaitz air-oh gu. . .' are written below the vocal staff.

- gan.dik e. tranz ur. un. du

The third system concludes the piece. The vocal line ends with a long note. The piano accompaniment features a final chord in the right hand and a long note in the left hand. The lyrics '- gan.dik e. tranz ur. un. du' are written below the vocal staff.

Handwritten musical score for the first system. The system consists of three staves: a vocal line in treble clef and a piano accompaniment in grand staff (treble and bass clefs). The key signature is G major (one sharp). The vocal line begins with a dotted quarter note, followed by eighth notes, and then a half note. The lyrics "I . . . zan" are written below the vocal line, with a slur over the final two notes. The piano accompaniment features a melody in the right hand and a bass line in the left hand, with various chords and melodic lines.

Handwritten musical score for the second system. The system consists of three staves: a vocal line in treble clef and a piano accompaniment in grand staff. The key signature is G major. The vocal line continues with eighth and quarter notes. The lyrics "be. ki . . . gu" are written below the vocal line, with a slur over the final two notes. The piano accompaniment continues with a similar melodic and harmonic structure.

Handwritten musical score for the third system. The system consists of three staves: a vocal line in treble clef and a piano accompaniment in grand staff. The key signature is G major. The vocal line continues with quarter and eighth notes. The lyrics "a . . . tse. gin." are written below the vocal line, with a slur over the final two notes. The piano accompaniment concludes the system with a final chord.

Handwritten musical score for the first system. The key signature is G major (one sharp). The system consists of a vocal line and a piano accompaniment. The vocal line has the lyrics "gar . . . i . . .". The piano accompaniment features a melody in the right hand and a bass line in the left hand.

Dolce

Handwritten musical score for the second system. The key signature is G major. The system consists of a vocal line and a piano accompaniment. The vocal line has the lyrics "Ma. ri. a, A. ma . . . ren". The piano accompaniment features a melody in the right hand and a bass line in the left hand.

Handwritten musical score for the third system. The key signature is G major. The system consists of a vocal line and a piano accompaniment. The vocal line has the lyrics "bi . . . otr. a, - gar. tu da." The piano accompaniment features a melody in the right hand and a bass line in the left hand.

Handwritten musical score for the first system. The vocal line is in G major (one sharp) and 4/4 time. The lyrics are "Ki . . gum go . go str . a e . .". The piano accompaniment is in G major and 4/4 time, featuring a forte (*f*) dynamic marking. The system consists of a vocal staff and a grand staff (treble and bass clefs).

Handwritten musical score for the second system. The vocal line continues in G major and 4/4 time with the lyrics ". . zik be . . ti gu". The piano accompaniment continues in G major and 4/4 time, featuring a forte (*f*) dynamic marking. The system consists of a vocal staff and a grand staff.

Handwritten musical score for the third system. The vocal line concludes in G major and 4/4 time with the lyrics "es . tu ta lar . i, —". The piano accompaniment concludes in G major and 4/4 time, featuring a forte (*f*) dynamic marking. The system consists of a vocal staff and a grand staff.

iz. an be. ar. ho lor uts.

ak, zo. ri, ba. ga. ko u. me zurts

ak. D. C. al coro §

Final del coro

Handwritten musical score for 'Final del coro'. The score is written on three staves. The top staff is a treble clef with a key signature of one flat (Bb) and a 3/4 time signature. It contains three measures of whole notes. The middle staff is a treble clef with a key signature of one flat (Bb) and a 3/4 time signature. It contains four measures of music: a half note, a quarter note, a quarter note with a sharp sign, and a quarter note. The bottom staff is a bass clef with a key signature of one flat (Bb) and a 3/4 time signature. It contains four measures of music: a half note, a quarter note, a quarter note, and a quarter note. The score is enclosed in a rectangular box.

I

Tokitxu bana
Ama laztana,
or goion gertu bageuko,
oro (1) pozañen
goratzeañen
gengokez noiznai ilteko

II

Eliz-ke (2) zuri
edeña zeuri
doatzun bide berean
egaz beioa
biotz gaixoa
zeuganaiñotu-artean.

R. M. Ak

Andra Mariari musika ta guzti
1902-gañen urtean,

(1) guztiok.

(2) Eliz-ke intzentzua da; itzez itz: humo de la iglesia.

IRAKURLEAI

Liburutxo (1) onetako *ä* ta *ö*, *e* ta *u* langoxeak dira ezpanetarako: *gauzäa*=*gauzea*, *alabäa*=*alabea*, *garäala*=*gareala* eta *besöa* ta *aröa*=*besua* ta *arua*. Euren yatoñia begietan argi-argi ipinteko dira *ä* ta *ö* oñek. *Etxea* légez *alabea* ta *gauzea* ta *gareala* eta *eskua*-ren antzera *besua* ta *arua* idatziezkero *etxea* *etxe*-tik eta *eskua* *esku*-tik datozen gisan, *alabea* *alabe*-tik, *gauzea* *gauze*-tik, *gareala* *gare*-tik eta *besua* ta *arua* *besu* ta *aru*-tik datozala erakusten dake begiai. *Alabäa* ta *gauzäa* ta *garäala* batetik eta bestetik *besöa* ta *aröa* idatziezkero bafiz, itz óren yatoñia agiri agirian daukagu. Alemanen idazkeratik datorkigu argibide au. *Mann* gizona da ta *Menner* gizonak; baina *Manne* tik datoñelako *Männer* idazten dabe.

(1) Bizkaiko alde batzuetan yatoñizko *txo*, oraintxe bére, *txu*-ren ordeez entzuten da.

OBRAS DEL MISMO AUTOR

LITERARIAS

Pesetas

<i>Diccionario Vasco-Español-Francés.</i> Dos tomos, en cuarto mayor.....	60,—
<i>Euskal - izkindea.</i> —GRAMÁTICA DE LA LENGUA VASCA, escrita en vascuence y traducida al castellano en columna contigua.....	12,50
<i>Morfología Vasca</i>	15,—
Próxima a salir a luz: <i>Literatura popular de Euskalería.</i>	
* <i>Método práctico</i> para aprender el vascuence bizkaino y guipuzkoano....	2,50
* <i>Clave de temas.</i> —Complemento de la anterior.....	2,50
* <i>Tsirristadak.</i> —Colección de artículos fantásticos en vascuence bizkaino, la mayor parte, algunos en guipuzkoano.....	2,—
<i>Bein da betiko.</i> —Leyenda en vascuence bizkaino.....	1,50
<i>Jesusen biotzaren ila.</i> —Colección de meditaciones para cada día del mes de Junio, en bizkaino.....	1,50
* <i>Eguzkia nora.</i> —Zarzuela bilingüe. La música está inédita.....	0,50
* <i>Colonia inglesa.</i> —Comedia bilingüe. 0,50	
« <i>Euskalzale</i> » (1897-1898-1899). Revista dirigida y en gran parte redactada por el autor. Cada volumen.....	7,50
* <i>Prontuario de la Lengua Vasca</i>	3,—
* <i>Diccionario Vasco-Español</i> , de bolsillo.....	5,—
<i>Ardi galdua</i> (novela).....	2,—
<i>Aezkera edo Petiribeño-Inguruetako Mintzaera</i>	2,—
<i>Lamiak Euskalerian</i>	1,—
<i>Igarkizunak</i>	1,—

* Agotadas.

OBRAS DEL MISMO AUTOR

MUSICALES

Pesetas

<i>La música popular vascongada.</i> — Conferencia acompañada de catorce preciosas melodías populares, har- monizadas por el autor.....	5,—
* <i>Katalin̄so.</i> —Zortziko a solo de tenor y piano.	1,50
* <i>Ahusky.</i> —Romanza para tenor, pala- bras francesas de JEAN DEUZELE....	1,50
* <i>La cuna vacía (seaska utsa).</i> —Sobre una poesía de SELGAS	1,50
* <i>Recordare.</i> —Cántico religioso en latín.	0,50
* <i>Nostalgia.</i> —Zortziko para canto y piano.....	1,50
* <i>Jesusen Biotzari oiuk.</i> —Cánticos al Sagrado Corazón de Jesús.....	2,00
* <i>Andra Mariari oiuk.</i> —Cánticos a Nuestra señora	2,—
* <i>Done Joseperi bederatziurena.</i> —No- vena a San José.....	1,—
<i>Vizcaytik Bizkaira.</i> —Zarzuela en tres actos.	
La música.....	8,—
El libreto	1,50
* <i>Pasa de chimbos.</i> —Zarzuela en dos actos. Libreto y música.....	5,—
* <i>Sasi-eskola.</i> —Zarzuela infantil en un acto	1,—
<i>El Rosario en vascuence.</i> —Un Padre- nuestro, cinco Avemarías y un Glo- ria Patri.....	1,50
* <i>Dos letanías al Sagrado Corazón de Jesús,</i> la una a tres voces, la otra a dos. Cada una... ..	1,50
<i>Ortzuri.</i> —Libreto de ópera dramática.	1,50
<i>Cancionero popular vasco,</i> que con- tiene 1.001 canciones, sin acompa- ñamiento. 11 cuadernos. Cada uno.	5,—
<i>Cancionero popular vasco,</i> que con- tiene 208 canciones, con acompaña- miento. 9 cuadernos. Cada uno.. .	6,—
Próximo a dar a luz: la ópera <i>Ortzuri,</i> con argumento tradicional lequeitiano.	

* Agotadas.

A
6